

O sramu

Vouk-Kamenski, Javor

Master's thesis / Diplomski rad

2014

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, School of Medicine / Sveučilište u Zagrebu, Medicinski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:105:349116>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-26**

Repository / Repozitorij:

[Dr Med - University of Zagreb School of Medicine Digital Repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

MEDICINSKI FAKULTET

Javor Vouk-Kamenski

O Sramu

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2014.

Ovaj diplomski rad izrađen je u Klinici za psihološku medicinu Kliničkog bolničkog centra Zagreb pod vodstvom prof. dr. sc. Vlaste Rudan i predan je na ocjenu u akademskoj godini 2013./2014.

SADRŽAJ

1. SAŽETAK.....	1
2. SUMMARY.....	2
3. UVOD.....	3
4. SELF.....	4
5. USPOREDBA KRIVNJE I SRAMA.....	6
6. RAZRADA PROBLEMA.....	8
7. SRAM I IDEALNI SELF.....	13
8. DOPRINOSI HEINZA KOHUTA.....	15
9. SRAM I PSIHOLOGIJA SELFA.....	18
10. “KRIVAC” VS. “TRAGIČAR”.....	21
11. SRAM I NARCIZAM.....	22
12. PSIHOANALITIČKI TRETMAN SRAMA.....	24
13. ZAHVALE.....	25
14. LITERATURA.....	26
15. ŽIVOTOPIS.....	29

1. SAŽETAK

O sramu

Javor Vouk-Kamenski

Sram je afektivni odgovor na neuspjeh, defekt, iscrpljenje ideala i nedostignute ciljeve. Kao što krivnja nagoni pacijenta na priznanje (tražeći oprost), tako ga sram nagoni na skrivanje i povlačenje. Iz tog razloga, sram je bio puno manje razrađivan u psihoanalitičkoj literaturi, te se rjeđe bavilo s njim u psihoanalitičkoj terapiji. Za krivnju je protuotrov oprost, dok sram traži prihvaćanje, prihvaćanje selfa usprkos njegovim defektima, slabostima i neuspjesima. Jedino prihvaćanje može dovesti do cijeljenja rana uzrokovanih sramom. Nedostatak samoprihvaćanja je dominantno svojstvo iscrpljenog i depresivnog narcističkog pacijenta, što Kohut zove pacijentov "očaj bez krivnje". Iz tog razloga selfobjekt/analitičar mora težiti formiranju samoprihvaćanja kroz produljeno empatičko zaranjanje u dubinu pacijentovog psihičkog sustava.

Ključne riječi: sram, krivnja, defekt, neuspjeh, oprost, prihvaćanje, self, selfobjekt

2. SUMMARY

On shame

Javor Vouk-Kamenski

Shame is the affective response to falling short of a goal, to failure, to defect, to depletion of ideals. Shame motivates the individual to cover up, to hide, to withdraw. As guilt motivates the patient to confess, shame motivates him to conceal. For this reason, shame has been less richly evaluated in psychoanalytic literature, and less frequently dealt with in psychoanalytic therapy. For guilt, the antidote is forgiveness, whereas shame tends to seek the healing response of acceptance, acceptance of the self despite its weaknesses, defects, and failures. A lack of self-acceptance underscores the distress of the depleted, empty and depressed narcissistic patient, which Kohut calls the patient's "guiltless despair". In that light, the selfobject/analyst must strive to facilitate self-acceptance through his own protracted empathic submersion into the patient's psychological depths.

Keywords: shame, guilt, defect, failure, forgiveness, acceptance, self, selfobject

3. UVOD

Charles Darwin je u svojoj knjizi “The Expression of the Emotions in Man and Animals” opisao afekt srama, pojavu koja se sastoji od crvenjenja u licu, zbunjenosti, pogleda prema dolje, mlitave posture i spuštene glave, te je naveo svoje opažanje tog afekta u različitim ljudskim populacijama diljem svijeta. Također je opisao osjet topline ili vrućine (vezano uz vazodilataciju u području kože i lica) kod intenzivnog srama.

Sram se u modernoj psihologiji može smatrati afektom, emocijom, spoznajom ili stanjem. “Doživljaj srama” je svijest o sramu kao stanju. Takvo spoznavanje srama može nastupiti kao posljedica proživljenog afekta srama ili, generalno, bilo koje situacije koja uključuje poniženje, osjećaj nedostatnosti, sramotu ili neugodu.

Stanje srama također može biti nametnuto izvana, od drugih, bez obzira na prethodno vlastito iskustvo ili svijest o tome.

Posramiti općenito znači aktivno nametnuti ili prenijeti stanje srama drugoj osobi. Radnje usmjerene na “razotkrivanje” drugih mogu biti primjer toga, kao i izrazi poput “srami se”, “sram te bilo” itd. Konačno, izraz “besramnost” se odnosi na osobe koje bez inhibicija mogu vršiti određene radnje koje društvo smatra neprihvatljivima.

4. SELF

S obzirom da će se razrada problema srama u ovome radu temeljiti na idejama Heinza Kohuta i njegove teorije selfa htio bih na početku u kratkim crtama opisati Kohutovu teoriju.

Kohut je inicijalno predložio bipolarni self sastavljen od dva sustava narcističkog savršenstva: 1) *sustav ambicija* i 2) *sustav ideala*. Kohut je pol ambicija nazvao *narcistički self* (kasnije, *grandiozni self*), dok je pol ideala opisao kao idealizirani roditeljski imago. Prema Kohutu, ti polovi selfa predstavljaju prirodnu progresiju psihičkog razvoja u ranom djetinjstvu.

Kohut je pretpostavio da kronična frustracija djetetovih ambicija i ekshibicionističkih poriva dovodi do zamrzavanja u fazi grandioznog selfa (pol ambicija) i očuvanja lažnog, ekspanzivnog doživljaja selfa koji se može manifestirati prema van kao vidljiva grandioznost jednog narcisa, ili može ostati skrivena, osim ako se ne otkrije u obliku narcističkog terapijskog transfera (selfobject transference) koji bi razotkrio te primitivne grandiozne fantazije i porive. Kohut je ovaj oblik transfera nazvao zrcalni transfer (mirror transference). U ovom obliku transfera se mobiliziraju porivi grandioznog selfa, te pacijent pokušava iskoristiti terapeuta kao izvor gratifikacije tih poriva.

Kohut je pretpostavio da do aresta u polu ideala dolazi kada dijete pati od kroničnog i ekscesivnog razočaranja uzrokovano nedostacima ranih idealiziranih figura. Nedostatke u polu ideala je povezao s razvojem idealizirajućeg transfera naspram terapeuta, koji time postaje asociran s pacijentovim primitivnim fantazijama onipotentnog roditeljskog savršenstva.

Kohut je vjerovao da su narcističke ozljede neizbježne, ali i nužne, kako bi se ambicije i ideali uskladili sa stvarnošću kroz proživljavanje prihvatljivih frustracija i razočarenja. Kohut je smatrao da je upravo kroničnost i neadekvatan oporavak od ovih ozljeda (zbog različitih razloga) ključan proces u očuvanju primitivnih sustava selfa neprilagođenih na stvarnost.

Kohut je kasnije predložio dva dodatna oblika transfera povezana sa samonedostatnošću: 1) *the twinship* i, 2) *the merger transference*. U svojim kasnijim godinama, Kohut je vjerovao da su potrebe za selfobjektima prisutne i vrlo raznolike u normalnih pojedinaca, kao i u narcističkih pojedinaca. Selfobjekti su vanjski objekti koji funkcioniraju kao dio “sustava selfa”, tj. objekti koji se ne doživljavaju odvojeno i neovisno od selfa. Oni mogu biti osobe,

aktivnosti ili objekti koji “nadopunjuju” self, i koji su nužni za normalno funkcioniranje. Kohut opisuje rane interakcije između dojenčeta i majke kao proces u kojem je dojenče self, a majka selfobjekt dojenčeta. Promatranje pacijentovih “selfobjektnih” veza je temeljni dio self-psihologije. Na primjer, određene navike, odabir obrazovanja i kasnijeg posla, te ukus u odabiru životnih partnera, mogu biti pokazatelji funkcije selfobjekta u određenog pojedinca.

Kohutove selfobjekte se općenito uspoređuje s Winnicottovim “prijelaznim objektima”.

Među golemom raznolikošću selfobjektnih odnosa koji potiču koheziju, snagu i harmoniju adultnog selfa možemo naći i kulturalne selfobjekte (pisci, umjetnici, politički vođe, pa i sama nacija prema kojoj pojedinac osjeća pripadnost).

5. USPOREDBA KRIVNJE I SRAMA

Linija koja dijeli koncepte srama i krivnje nije posve standardizirana. Ruth Benedict, kulturalna antropologinja, je smatrala da je sram povreda kulturalnih i socijalnih vrijednosti, dok je krivnja posljedica povrede vlastitih unutarnjih vrijednosti. Prema tome, do srama dolazi kada nečiji vlastiti “defekti” bivaju izloženi, te potom i negativno ocijenjeni od strane drugih (bilo to stvarno ili imaginarno). Krivnja, s druge strane, proizlazi iz vlastite negativne evaluacije sebe i svojih postupaka, primjerice kada netko djeluje suprotno vlastitim idejama i vrijednostima.

Također, moguće je osjećati sram zbog samih misli ili ponašanja za koja nitko zapravo ne zna, samim time što se pojedinac boji razotkrivanja tih misli i ponašanja.

Helen B. Lewis, psihoanalitičarka, je iznijela ideju da je doživljaj srama izravno povezan sa selfom, koji je fokus samoprocjene. Kod krivnje je samo činjenje (ili ne činjenje), za razliku od selfa, fokus samoprocjene. Slično tome, Fossum i Mason u svojoj knjizi “*Facing shame*” kažu da “dok je krivnja bolan osjećaj žaljenja i odgovornosti za vlastite akcije, sram je bolan doživljaj sebe kao osobe”. Nadovezujući se na ove ideje, psihijatrica Judith Lewis Herman zaključuje da je “sram akutno stanje samosvijesti u kojem je self ‘podijeljen’ zamišljanjem sebe u očima drugih, dok je, nasuprot tome, kod krivnje self ‘ujedinjen’.”

Gershen Kaufman, klinički psiholog, je svoje viđenje srama temeljio na teoriji afekta. Po njemu, sram je jedan od setova instinktivnih, kratko djelujućih psiholoških reakcija na podražaj.

Prema ovome gledištu, krivnja je naučeno ponašanje koje se, u biti, sastoji od samousmjerenog okrivljavanja ili prijezira, dok sram nastaje kao posljedica ponašanja koja dovode do sveukupnog osjećaja krivnje. Ovdje samoprijezir i samookrivljavanje predstavljaju djelovanje naspram samoga sebe, i čine ekvivalent okrivljavanja ili preziranja nekoga drugoga kod interpersonalnog djelovanja.

Kaufman je pretpostavio da bi se mehanizmi poput okrivljavanja ili preziranja mogli koristiti kao obrambena strategija protiv doživljavanja srama, te je također rekao da bi netko tko je sklon primjeni tih mehanizama mogao pokušati braniti sebe od doživljavanja srama kroz primjenu samookrivljavanja i samoprijezira. To, međutim, može dovesti do internaliziranog, samoosnažujućeg slijeda doživljaja srama koji je Kaufman nazvao “spirala srama”.

Pojednostavljeno, čovjek koji osjeća krivnju će reći “učinio sam nešto loše”, dok će čovjek koji osjeća sram reći “ja sam loš”.

6. RAZRADA PROBLEMA

U ranijem razvoju psihoanalitičke teorije (do negdje sredine druge polovice dvadesetog stoljeća) sram je bio dosta zapostavljen, i to iz više razloga. Kao prvo, u samoj psihoanalizi puno se lakše dolazi do krivnje nego do srama, zato što sram sam po sebi implicira skrivanje, kako od sebe, tako i od okoline, u ovom slučaju analitičara. Krivnja u psihološkom smislu traži oprost i iz istog razloga pokazuje potrebu za razotkrivanjem te emocije pred okolinom, bio to psihoanalitičar, ili primjerice svećenik za vrijeme ispovijedi, kao i bilo koji pojedinac s kojim osoba koja pati od krivnje ima neki odnos (roditelji, bračni partneri, prijatelji). Sram, s druge strane, pokazuje psihološku potrebu za prihvatanjem, stvarnih ili imaginarnih, vlastitih deficita od strane okoline, što, međutim, dovodi do straha od odbijanja i napuštanja, što u većini slučajeva dovodi upravo do skrivanja.

Drugi važan razlog ovog zanemarivanja srama od strane psihoanalitičara vjerojatno leži u tome što je sram usko povezan s konstruktom selfa, koji do sredine druge polovice dvadesetog stoljeća nije bilo lako integrirati u, tada dominantne, Freudove koncepte. Iz tog razloga, većina značajnih radova o sramu je nastala od strane autora koji su radili unutar Sullivanovih (i drugih ne-Freudovskih) sustava.

Također, klasični konstrukt ego ideal, slabo diferencirani element unutar sustava superega, je često bio spominjan u raspravama o sramu. Ta protektivna funkcija superega je tradicionalno bila slabije zastupljena od kažnjavajuće funkcije povezane s krivnjom.

Kohut je u svojim radovima konstrukt selfa razradio i uzdigao do mjesta u psihoanalitičkoj konceptualizaciji koje omogućuje sistematičniju analizu fenomena srama.

Freudov razvoj strukturalne teorije (1914., 1923.) je doveo do razvoja super-ega i ego-ideala, psiholoških konstrukata koji su prvi dali mogućnost za razumijevanje srama.

Njegovi interesi, međutim, nisu bili usmjereni prema sramu, već su, pod utjecajem “premoći” libida i teorije konflikta, bili usmjereni prema razradi krivnje u odnosu s Edipovim kompleksom i reakcijom superega. Malo je doprinio razumijevanju srama, te je predložio da sram samo oslikava opasnost od izlaganja okolini, kroz genitalnu izloživost i ranjivost. On je smatrao da su muškarci u tom pogledu dominantni, te je iznio ideju genitalnog deficita u žena, iz čega je izlazilo da je sram, kao posljedica toga, prvenstveno karakteristika žena.

Morrison i Thrane su u svom radu iz 1980. razmatrali odnos ove Freudove konceptualizacije s Adlerovim “kompleksom inferiornosti”, te su zaključili da je Freud možda izbjegavao razrađivati problem srama dijelom i zbog bliskosti srama i Adlerovih koncepata. Također, Freud je sugerirao da je sram reakcija na zabranjene libidalne želje i seksualni ekshibicionizam, ali ga nikad nije jasno diferencirao od krivnje koja nastaje kao posljedica povrede seksualnih tabua.

Piers i Singer su 1953. iznijeli zanimljive nove ideje u vezi srama i krivnje. Piers je definirao krivnju kao bolnu unutarnju napetost koja nastaje kad god se povrijedi emocionalno nabijena barijera superega, npr. od strane seksualnih i agresivnih impulsa iz ida. Posljedična opasnost od takvih povreda superega je kastracija (kastracijski strah).

Sram, s druge strane, nastaje kao posljedica tenzije između ega i ego ideala, te slabo definirane podstrukture superega. Prema Piersu, sram se manifestira kada cilj ego ideala nije dostignut, te je, prema tome, posljedica neuspjeha. Kao što je kod krivnje prijetnja kastracija, tako je kod srama prijetnja odbijanje i napuštanje. Piers je opisao ego ideal kao nasljednika infantilne narcističke svemoći, zbroj pozitivnih identifikacija i socijalnih uloga, te svijest o potencijalima i ciljevima ega. Također je opisao ciklus krivnje i srama, u kojem je impuls iz ida inhibiran (krivnja), što dovodi do pasivnosti (sram), te posljedične prejake kompenzacije i ekspresije impulsa, što ponovno dovodi do krivnje i inhibicije impulsa. Konačno, Piers je smatrao da je sram odraz tjelesnih funkcija i uspoređivanja sebe s drugima, s posljedičnim osjećajem inferiornosti. Takve usporedbe dovode do fenomena srama koji uključuje crvenjenje i skrivanje (defektnog dijela tijela). Sram potom dovodi do skrivanja i kompenzatorne aktivnosti kako bi prikrio defekt.

Time, s naglaskom na neuspjehu i ego idealu, Piersova konceptualizacija srama neizbježno dovodi do koncepta “selfa”, entiteta koji je sveobuhvatniji i cjelovitiji od struktura ida, ega i superega. Također, Piers je uveo koncept narcizma u odnosu sa sramom, čega ćemo se dotaći kasnije.

Lewis je 1971. u svojem radu o fenomenologiji srama i krivnje dodatno razvila koncept selfa, koji je imao središnje mjesto u njenom razrađivanju koncepta srama. “Self je, prije svega, iskustveno zapažanje vlastitih aktivnosti kao nečega vlastitoga, kao dijela sebe.”

Sram je, prema njoj, funkcija čija je domena cijeli self, a javlja se kao posljedica njegovoga neuspjeha u dostizanju vlastitih ideala, vlastitog idealnog selfa. Sram je, prema tome, narcistična reakcija. Tipična obrana protiv srama je skrivanje ili bježanje. Neprijateljstvo naspram selfa se doživljava kada je osoba u pasivnom stanju, te prema tome osobe sklone sramu pokazuju sklonost prema depresiji. Krivnja, s druge strane, podrazumijeva neki prijestup, tj. akciju, i prema tome ima jasnije određenu spoznajnu i bihevioralnu prethodnicu, te se, za razliku od srama, ne odnosi toliko na subjektivni doživljaj selfa. Sram (od neuspjeha) je posljedica nemoći. Krivnja (zbog prijestupa) je, sama po sebi, posljedica voljnog čina. Glavna stimulacija srama je, prema tome, nedostatnost selfa, dok je krivnja posljedica neke akcije (prijestupa) selfa, koja implicira moć (selfa).

Bit srama leži, prema tome, u selfu, koji je doživljen kao defektan, neadekvatan i nesposoban da ostvari svoje ciljeve. Ovi ciljevi selfa su zapravo ideali internalizirani kroz identifikaciju s “dobrim” (ili idealiziranim) roditeljem, te kao takvi odražavaju dio superega sadržan unutar ego ideala. U razmatranju srama se, putem razmatranja selfa, pojavljuje još jedan koncept, koncept identiteta. Erikson je 1950.-e razradio “identitet” kao dio svog pionirskog rada na razvojnim stadijima (u dijelu gdje govori o stadiju “autonomija naspram srama i sumnje”). Identitet podrazumijeva svjesne i nesvjesne žudnje za kontinuitetom i sintezom osobnosti, te za održavanjem sklada s idealima i identitetom svoje odabrane socijalne grupe. Konačno, on teži za svjesnom spoznajom sebe. Lynd je 1958.-e primijetio da je Erikson kod značenja identiteta uključio self kao subjekt i objekt, tj. kao promatrača i predmet promatranja. Sram i sumnja, prema Lyndu, ukazuju na razvoj samopoštovanja, te prema tome podrazumijevaju svijest o cijelom selfu. Nadalje, to je povezano s “nesuprotstavljenom besciljnom anksioznošću”, koja pojedinca vodi u neracionalan bijeg i skrivanje izložene ranjivosti, ili u poricanje tog defekta ili ranjivosti. Sram, prema tome, odražava osjećaje povezane s defektom selfa, smanjivanje samopoštovanja, neuspjeh u ispunjavanju vrijednosti ego ideala te, konačno, nedostatak u reprezentaciji vlastitog identiteta.

Kod proživljavanja srama osoba, kao vanjsku opasnost, ima prije svega strah od odbacivanja i odbijanja (Piers, 1953., Levin, 1967.), nasuprot kazni i kastracijskom strahu kod krivnje (Piers, 1953.). Levin nadalje primjećuje da strah od same mogućnosti za pojavom srama dovodi do specifičnog afekta koji je on nazvao “anksioznost srama (shame anxiety)”.

S obzirom da se sram doživljava u odnosu na promatrača, on može dovesti do uzmaka i povlačenja od bitnih objekata (Levin, 1967.). Unutar literature o sramu postoji neslaganje oko toga koliko je on blisko povezan sa socijalnim kontekstom. Lowenfeld, primjerice, sugerira da je sram socijalni fenomen, te da kao takav igra važnu ulogu u održavanju strukture društva (Lowenfeld, 1976.). Thrane (1980.) primjećuje da je posramljivanje, primjerice u ranom analnom stadiju razvoja, prvi središnji korak u procesu socijalizacije. Drugi, s druge strane, tvrde da sram odražava osjećaje koji su nastali kao posljedica nepostizanja vlastitih ideala, kao i ignoriranja vlastitih moralnih načela. S obzirom da se “ego ideal” odnosi na internalizaciju idealiziranih objekata i vrijednosti, na sram se također može gledati kao na odraz ranijeg razvoja moralnog sustava. Drugim riječima, sram ukazuje na najdublje vrijednosti i osobni identitet pojedinca koji nije uspio zadovoljiti vlastita očekivanja. (Thrane, 1980.).

Odnos između srama i narcizma je drugi važan odnos koji će biti razrađen u ovom radu.

Nije slučajno da je Freud prvi put razvio konstrukt ego ideala u svom radu “O narcizmu” (1914.), gdje je rekao “Nebi bilo čudno da pronađemo specijalni psihički sustav koji se brine da narcistička satisfakcija iz ego ideala bude osigurana i koji, s tim na umu, stalno promatra ego i procjenjuje ga u odnosu na taj ideal.” S obzirom da se sram doživljava vezano uz self, libidalna energija povezana s doživljajem srama je usko povezana s narcizmom i njegovom promjenjivošću.

Lewis (1971.) primjećuje da je sram “zapravo narcistička reakcija potaknuta odstupanjem od ego ideala”. Lowenfeld (1976.) govori da se sram, iako oslabljen u reakciji na moralne standarde, ipak doživljava kada je vlastiti narcizam uključen. Konačno, Jacobson (1964.) ukazuje na odnos srama i promjenjivosti narcističkog libida, te, s druge strane, na odnos krivnje i promjenjivosti objektnog libida (object-libido). Morrison (1983.) zaključuje da sram, koji nastaje kao posljedica samoopaženog defekta ili neuspjeha selfa, nosi sa sobom smanjivanje narcističkog samopoštovanja.

Što se tiče već spomenute slabe prisutnosti srama u (ranijim) psihoanalitičkim radovima, Lewis (1971.) piše kako vjeruje da bi relativni manjak pažnje posvećene sramu u psihoanalitičkoj literaturi mogao biti posljedica kasne i relativno raštrkane pažnje posvećene konceptu selfa u usporedbi s egom. Freudova rasprava o superegu se gotovo posve fokusirala na krivnju i njen odnos s kastracijskim strahom i Edipovim kompleksom, s relativnim

zanemarivanjem pozitivnih identifikacija i ego ideala (Thrane, 1980.). Thrane sugerira da je Freud vjerojatno bio pod utjecajem preokupacije s krivnjom u zapadnjačkoj kulturi (zbog kršćanske filozofije i njenog naglaska na krivnji i grijesima). Erikson (1950.) pretpostavlja da je, u zapadnjačkoj civilizaciji, sram rano i lako apsorbiran od strane krivnje.

Drugo objašnjenje ovog fenomena je činjenica da se na krivnju općenito gledalo kao na vrjedniju, dublju i strukturiraniju emociju od srama. Iz Eriksonove paradigme izlazi da kriza u stadiju "sram-autonomija" prethodi onoj u stadiju "krivnja-inicijativa". Za Eriksonovu konceptualizaciju je značajno to što ona na sram gleda kao na odraz pasivne orijentacije, dok na krivnju, kao posljedicu prelaženja neke granice, gleda kao na odraz aktivne orijentacije.

Freudova usredotočenost na agresivne i libidalne želje, te posljedični protunapad superega (kastracijski strah i Edipska rezolucija), je puno jasnije povezala krivnju i psihologiju konflikta. S obzirom da se psihoanaliza prvenstveno razvila kroz proučavanje intrapsihičkih konflikata, a krivnja rezultira iz konflikta između neobuzdanih libidalnih i agresivnih želja s jedne strane, te straha od kazne iz superega s druge, krivnja je postala glavni lajtmotiv u psihoanalizi.

Sram, s druge strane, ne odražava tako jasno unutarnji konflikt, već nastaje kao posljedica neuspjeha u postizanju ciljeva zacrtanih unutar ego ideala (Morrison, 1983.). Uspjeh u postizanju tih ciljeva stvara ponos, tj. povećava samopoštovanje. Morrison predlaže da su ti ciljevi i ideali internalizirani, pa su prema tome usporedivi s libidalnim i agresivnim (unutarnjim) impulsima. S obzirom da su mnogi psihoanalitički autori povezivali sram s vanjskim očekivanjima, sram se doimao kao površnija emocija, puno više uvjetovana okolinom, a ne proizvod unutarnjih sila kao krivnja.

Također, zbog ljudske sklonosti skrivanju i povlačenju pred osjećajima srama, bilo je teže identificirati i analizirati te osjećaje. Citirajući Tarachowa, Levin (1967.) zaključuje da osjećaji krivnje donose materijal u interview, dok ga sram skriva. Thrane sugerira da krivnja traži priznanje, te se iz tog razloga misli i akcije povezane s krivnjom češće pojavljuju u analizi ili psihoterapiji, pošto pacijent traži oprost od terapeuta. Osjećaji srama su bolniji i odbojniji, što dovodi do unutarnje opasnosti od razotkrivanja. Rizik od razotkrivanja tih osjećaja terapeutu je odbijanje i napuštanje (Levin, 1967.), dok se kod dijeljenja tih osjećaja s drugima osoba nada prihvaćanju i razumijevanju.

7. SRAM I IDEALNI SELF

U ovom dijelu ću razmotriti konstrukte ego ideala i superega, te njihov odnos s idealnim selfom.

Kao što je već rečeno, Freud nije baš razjasnio konstrukt ego ideal, kao ni njegov odnos s ostalim funkcijama superega. Kasniji radovi (Heinz Hartmann, 1950. i Edith Jacobson, 1964.), su oštrije razdijelili koncepte ega i selfa. Jacobson je smatrala da je ego ideal 'pilot' i 'vodič' za ego. Drugi autori (Hartmann i Lowenstein, 1962. , te Reich 1954. i 1960.) su pokušali razraditi ego ideal i razdvojiti ga od superega, ponekad ga prikazujući kao funkciju superega. Sve u svemu, na ego ideal se gledalo kao na skup ciljeva, vrijednosti i cijenjenih objekata kojima ego teži. Superego, s druge strane, predstavlja savjest, te kao takav služi kao sudac, progonitelj ega. Kada se na ego ideal gleda kao na dio superega, on predstavlja internalizaciju ciljeva i ideala cijenjenog objekta (npr. roditelja) kroz mehanizam introjeksijske. Sandler i suradnici su 1963. napravili osvrt na razvoj ego ideala u Freudovim tekstovima, stavljajući naglasak na konflikte, što sugerira da se taj konstrukt prije svega odnosi na ideale pojedinca o sebi samome (pokušaji da se obnovi infantilni narcizam), nakon toga na savjest (superego), te konačno na introjektirane roditeljske ideale. Schafer je to 1960. nazvao brižni i voljeni superego, a Schecter 1979. umirujući modalitet superega, kao kontrast progoniteljskim funkcijama (osuđujućeg) superega kako ih je zamislio Freud.

Sandler i suradnici su idealni self identificirali kao prikaz selfa koji odražava željeni oblik selfa. Kod izbora između različitih oblika idealnog selfa može bilo kada doći do konflikta. Autori također predlažu da se neuspjeh u postizanju zadanih ciljeva idealnog selfa može prezentirati kao smanjenje samopoštovanja i sram.

Schecter se u dva rada (1974. i 1979.) dotaknuo koncepta ego ideala i idealnog selfa, te njihovog odnosa sa sramom. Govoreći o idealu, Schecter opisuje krajnji savršeni oblik želje s jedne strane, te kulturalnog imperativa s druge. Kako self i objekt (osoba) postaju organizirani u iskustvu i u našim mentalnim reprezentacijama, tako ih naš um počinje obrađivati i stvarati njihovu idealnu sliku, te ih uspoređivati s njom. Što se idealnog selfa tiče, Schecter predlaže da bi on mogao imati dimenzije aktivnosti (naspram pasivnosti), intenzivne stimulacije (naspram nedostatne, osiromašene stimulacije), zaigranih i vještih tjelesnih i mentalnih aktivnosti, poželjnih oblika odnosa i veza, te mnoge druge, a sve se one organiziraju kao idealna stanja, slike i koncepti koje tek treba ostvariti. U svom drugom radu,

Schechter kao glavne ciljeve psihoanalize promiče modifikaciju superega kroz “pripitomljavanje i omekšavanje strogosti i oštine osuđujućeg superega implementiranjem realističnijih standarda, te kroz rast i razvoj brižnog superega u smjeru veće snage i protektivnosti, pogotovo u odnosu na osuđujući superego.” Schechter sugerira da se ta modifikacija superega postiže putem analize kojom potpomažemo opraštanje selfu ili drugima, kako bi se riješili kronične ogorčenosti, prijekornosti i oštih neracionalnih prohtjeva nauštrb sebe ili drugih. Modell (1976.) također predlaže slične terapijske akcije kod modificiranja nefleksibilnosti oštrog superega.

Morrison (1983.) vjeruje da brižni superego prije svega nudi prihvaćanje, a ne oprost (kod selfa koji se ne uspijeva ostvariti i živjeti prema vlastitim idealima), te da psihoanalitička terapija može pomoći u osnaživanju brižnog superega kroz modifikaciju, čineći ciljeve i težnje ego ideala fleksibilnijima i manje rigidnima.

8. DOPRINOSI HEINZA KOHUTA

Glavna karakteristika Kohutovih doprinosa i ideja je središnja uloga selfa. Sam Kohut nije previše vremena uložio u samu definiciju selfa. Raspravljajući o završnoj fazi analize, fazi terminacije, Kohut je za self rekao da je on centar produktivne inicijative, izvor one ushićujuće spoznaje da “Ja stvaram rad, ja sam ga stvorio.” (Kohut, 1977.). Nakon toga, međutim, on više ne pokušava definirati self, te na kraju konstatira, “moj rad sadrži stotine stranica koje se bave psihologijom selfa, ali ipak nikada ne pridružuje pojmu selfa konkretno značenje, nikada ne objašnjava kako bi se bit selfa trebala definirati” (Kohut, 1977.). Ponudio je definiciju u užem smislu, kao “specifična struktura u mentalnom aparatu”, i u širem smislu, kao “centar psihološkog svemira individue”.

U svom radu iz 1966. Kohut raspravlja o odnosu srama i ego ideala. U ovom stadiju razvoja njegovih stavova o narcizmu on još uvijek radi unutar okvira psihologije poriva i strukturalne psihologije. Ego ideal vidi kao strukturu povezanu s kontrolom poriva, dok narcistički self vidi kao izvor ambicije i želja za priznanjem i divljenjem. Sram, s druge strane, nastaje kada je ego nesposoban pružiti odgovarajuće emocionalno zadovoljenje (pražnjenje) ekshibicionističkih prohtjeva narcističkog selfa. Pojedinci skloni sramu su ambiciozni i vođeni željom za uspjehom, te na sve neuspjehe odgovaraju (u potrazi za moralnim savršenstvom ili vanjskim uspjehom) sa sramom.

1972. Kohut spominje odnos srama prema ekshibicionističkom libidu i defektnim dijelovima tijela; samoubojstvu i poremećenom libidalnom naboju selfa; defektu u omnipotentnom grandioznom selfu; te prema neutaživom bijesu kao odgovoru na narcističku ranu.

Bipolarni self je centralni konstrukt u Kohutovom teoretskom sustavu. On se odnosi na Kohutovu tezu da “dijete ima dvije šanse na svom putu prema konsolidaciji selfa”. Pri tome je mislio na dvije šanse u uspostavljanju zdravog, kohezivnog selfa. Do ozbiljne patologije selfa dolazi kada se te obje prilike propuste. “Te dvije šanse se odnose, ugrubo gledano, na uspostavljanje djetetovog kohezivnog grandiozno-ekshibicionističkog selfa (putem njegovog odnosa sa selfobjektom koji empatično odgovara na sve njegove emocionalne i fizičke prohtjeve) s jedne strane, te na uspostavljanje djetetove kohezivne idealizirane slike roditelja (putem djetetovog odnosa s roditeljom, selfobjektom koji dozvoljava i zapravo uživa u djetetovoj idealizaciji i poistovjećivanju s njim) s druge.” Te se dvije šanse za razvoj kohezije selfa, prema tome, pojavljuju ili rano, obično uz majku, odražavajući adekvatan i empatičan

povratni odgovor (mirroring) ekshibicionističkom selfu djeteta, ili kasnije (dob od 3 do 6 godina), obično uz oca, odražavajući empatično prihvatanje djetetove “voajerističke” idealizacije i želje za spajanjem. Kohut sugerira da između dva pola selfa postoji tenzijski luk, “stanje koje promiče akciju” između ambicija (vezano uz adekvatni povratni odgovor od strane ranog selfobjekta), te ciljeva i ideala pojedinca (koji se kasnije razvijaju u odnosu na empatični, idealizirani selfobjekt). Uspješan prolazak kroz barem jedan od tih susreta s empatičkim selfobjektom je preduvjet za razvoj kohezivnog, nefragmentiranog nuklearnog selfa. U modelu bipolarnog selfa je stoga značajan koncept “druge prilike” za razvoj selfa, jer ako odnos s “mirroring” selfobjektom nije uspješan, dio štete se može kompenzirati kasnije od strane empatičkog idealiziranog selfobjekta.

Što se tiče patologije nuklearnog selfa (u vezi s ekshibicionističkim potrebama i potrebama za idealizacijom u odnosu sa selfobjektom) i njenog nastanka, Kohut tvrdi (1977.) da postoje defekti u ranom razvoju psihološke strukture selfa, te sekundarne strukture koje nastaju kao odgovor na primarni defekt (obrambene i kompenzatorne strukture). Funkcija obrambene strukture je prikriivanje primarnog defekta selfa, dok je funkcija kompenzatorne strukture stvaranje neke kompenzacije za taj defekt. Kompenzatorna struktura pokušava nadoknaditi slabost u jednom polu selfa (najčešće u području ambicija i ekshibicionističkih poriva) povećavanjem samopoštovanja kroz aktivnosti koje vode dostizanju ideala.

Pseudovitalnost u narcističkog pacijenta može biti obrana protiv (tj. pokušaj skrivanja) niskog samopoštovanja i depresije.

Morrison kasnije (1983.) predlaže da sličan mehanizam postoji u psihodinamici manično-depresivnog poremećaja. Po njemu je sram centralna emocija kod manično-depresivnih pacijenata, kod kojih manična faza predstavlja bijeg, tj. pokušaj skrivanja defekata kroz (umišljeno) izjednačavanje selfa i idealnog selfa.

Kohut je povezao (1977.) primarni strukturalni defekt nuklearnog selfa s neuspjehom majke u ulozi “mirroring” selfobjekta (u fazi kada treba davati pozitivni povratni odgovor djetetovom zdravom ekshibicionizmu), dok je defekte u kompenzatornim strukturama selfa povezao s (kasnijim) neuspjehom oca u ulozi selfobjekta centralnog djetetovim idealizacijama.

Proces psihoanalitičke terapije se, prema tome, fokusira ili na popravljjanje defekta nuklearnog selfa (Kohutov termin za prvotni self s kojim se dijete rodi) putem ponavljajućih

preobražujućih internalizacija (unutar analitičkog konteksta, kroz transfer prema empatičnom analitičaru kao selfobjektu koji daje povratne podražaje), ili na modifikaciju kompenzatornih struktura putem uspostavljanja fleksibilnijih i realističnijih ambicija, ciljeva i ideala.

Kohut također prikazuje korake nužne u razvoju čvrstog nuklearnog selfa kroz spajanje s empatičkim selfobjektom. Selfobjekt (roditelj) mora ispuniti potrebe djeteta kroz odobravanje (mirroring) djetetovog zdravog ekshibicionizma i/ili kroz dopuštanje spajanja/identifikacije sa svojim vlastitim zrelim i empatičnim selfom. Prema Kohutu, defekti povezani s patologijom selfa odražavaju neadekvatnosti u strukturi roditeljskog selfa, koje djetetu uskraćuju za taj stadij razvoja prikladno spajanje (kroz neadekvatni mirroring ili idealizaciju). Psihoanalitičko popravljjanje nastaje kada analitičar pruža okolinu pogodnu za empatički mirroring, te kada omogućava optimalnu idealizaciju. Adekvatna struktura nuklearnog selfa se može iznova izgraditi, kao što se može stvoriti i adekvatna kompenzatorna struktura, kroz analitičarovo istraživanje i tumačenje primijećenih empatičkih mikro-neuspjeha, dopuštajući preobražujuće internalizacije i stvaranje strukture nužne za jačanje pacijentovog selfa.

9. SRAM I PSIHOLOGIJA SELFA

U Kohutovom radu iz 1977. postoji samo jedna indeksirana referenca na sram (ona u vezi s narcističkim bijesom). Ipak, kroz cijelu knjigu se pojavljuju opisi selfa i patologije selfa koji su povezani sa sramom (i povezanim pojavama kao što su poniženje, očaj, sniženo samopoštovanje i letargija).

Psihologija selfa je važna kad god se bavimo pomnijim proučavanjem stanja u kojima doživljaji poremećenog samoprihvatanja i/ili fragmentacije selfa zauzimaju središnje mjesto u psihološkom profilu (što je pogotovo slučaj kod narcističkog poremećaja ličnosti).

Uspjeh ili neuspjeh u ispunjavanju naših libidalnih i agresivnih poriva može rezultirati promjenom u samopoštovanju koja se manifestira kao trijumf pobjede (povećano samopoštovanje) ili kao potištenost poraza (smanjeno samopoštovanje), što na psihičkom planu može prerasti u važne sekundarne sile (Kohut, 1977.).

Za analizu srama je interesantan Kohutov opis pacijenata s narcističkim poremećajem ličnosti koji se muče da ponovno sastave svoj self, te njihov očaj. Pri tome valja primijetiti da se tu ne radi o očaju izazvanom krivnjom, već o pacijentima u kasnoj srednjoj dobi koji postaju svjesni da osnovna struktura njihovog selfa, zacrtana u ambicijama nuklearnog selfa i idealima, nije ostvarena. To je za neke razdoblje posvemašnjeg beznađa i potpune letargije u kojem padaju u duboku depresiju (nevezanu uz krivnju ili samousmjerenu agresiju) koja preuzima one koji osjećaju svoj neuspjeh koji nemogu zaliječiti s energijom i vremenom koje im je još uvijek na raspolaganju. Samoubojstva koja se događaju u ovom razdoblju ne predstavljaju posljedicu osuđujućeg superega, već čin zaliječenja, tj. želje da unište nepodnošljivi osjećaj poniženja, neadekvatnosti i neizrecivoga srama nametnutog od strane konačne spoznaje svog neuspjeha kritičnih razmjera.

Kohut je predložio psihoanalitičku strategiju koja bi trebala savladati taj intenzivan sram povezan s fragmentiranim i iscrpljenim selfom.

“Taj proces uglavnom počinje s mobilizacijom arhaičnih potreba za mirroringom i spajanjem, te se kroz analitički proces postepeno preoblikuje pacijentove ideje arhaične veličine i njegovu težnju za spajanjem s onipotentnim objektima u zdravo samopoštovanje i potpunu posvećenost idealima.” Dakle, analitičar mobilizira pacijentove primitivne potrebe za mirroringom, spajanjem i idealizacijom (na koje prije nije bilo povratnog odgovora) kroz

proces “produljenog empatičkog zaranjanja” (u psihi pacijenta), te kroz preoblikovanje internalizacija, što je omogućeno analitičarevom interpretacijom mikroempatičkih neuspjeha, dolazi do ojačavanja i razvoja pacijentovog selfa, te zdravog preoblikovanja njegovih ambicija, ciljeva i ideala kako bi bolje odgovarali njegovim talentima i mogućnostima.

U našoj razradi srama i njenom odnosu s patologijom selfa ostaje par pitanja. Prije svega, je li doživljaj srama jednak kod pacijenta s dezintegracijskom tjeskobom (primitivniji oblik narcističkog poremećaja ličnosti) i kod pacijenta s tjeskobom vezanom uz iscrpljenje selfa (kod manje oštećene narcističke ličnosti)? Morrison (1983.) pretpostavlja da je uvjet za doživljavanje srama određena razina postignute kohezije selfa. Kohut (1977.) sugerira da bi se, prije svega, smetnje selfa trebale podijeliti u dvije grupe prilično različite važnosti, a to su primarne i sekundarne (reaktivne) smetnje selfa. Druga grupa obuhvaća akutne i kronične reakcije konsolidiranog, čvrsto uspostavljenog selfa na promjenjivost životnih iskustava, bilo to u djetinjstvu, adolescenciji, zreloj dobi, ili starosti. Ovdje pripada cijela skala emocija koje odražavaju stanja selfa u pobjedi i porazu, uključujući sekundarne reakcije (bijes, očaj, nada) selfa na ograničenja nametnuta od strane inhibicija i simptoma psihoneuroza i primarnih poremećaja selfa.

Morrison (1983.) vjeruje kako sram zaslužuje istaknuto mjesto na popisu sekundarnih reakcija selfa, ali da bi došlo do doživljaja srama potrebno je imati određeni stupanj kohezije selfa koja omogućuje spoznaju da nije došlo do odgovarajućih povratnih odgovora selfobjekta, da cilj nije dostignut i da se osoba razočarala u ideale, ili čak tjelesne funkcije. Self koji se raspada ili fragmentira nema ni energiju ni luksuz da registrira sram, već je obuzet panikom i raspadom granica, tj. gubitkom svijesti o posebnosti sebe i o svojim ulogama u okolini (boundary dissolution).

Sram kao sekundarna reakcija selfa je, prema Morrisonu, istaknuti odgovor na neuspjeh kompenzatorne strukture selfa. Kao što je već rečeno, svrha kompenzatorne strukture, prema Kohutu, je nastojanje da se kompenzira defekt u selfu (za razliku od obrambene strukture, koja pokušava sakriti primarni defekt selfa). Jedan karakterističan primjer kompenzatorne strukture, prema Kohutu, je poboljšanje samopoštovanja kroz nastojanje da se živi što skladnije s idealima.

Kao što smo već rekli, neuspjeh u dostizanju ideala ili cilja je glavni uzrok srama, s popratnom prijetnjom odbijanja ili napuštanja od strane “važnog objekta”. Ova prijetnja

odbijanja ili napuštanja može također odražavati ranije iskustvo neadekvatnog povratnog odgovora (npr. neadekvatna afirmacija i mirroring) na zdrave ekshibicionističke potrebe selfa od strane selfobjekta (roditelja). Takav poraz zdravih ekshibicionističkih poriva može dovesti do kompenzatornog stvaranja ideala, usmjerenog na poništavanje primijećene apatije i nezainteresiranosti roditeljskog selfobjekta. Na taj se način u zdravijih narcističkih pacijenata obrambeni porivi mogu pretvoriti u kompenzatorne strukture. S druge strane, ponavljani neuspjeh u dobivanju odgovora selfobjekta na idealiziranu potragu za spajanjem (merger) će dovesti do osjećaja praznine, iscrpljenja i očaja. U tom smislu, sram postaje odgovor na neuspjeh u postizanju cilja ego ideala, tj. odgovor na defekt u idealnom selfu.

Ako prihvatimo da sram ukazuje na iscrpljenje selfa, kao posljedicu neuspjeha u postizanju ambicija i ideala, moramo razmotriti odnos između srama i depresije. Već smo spomenuli Kohutovu ideju o “očaju nevezanom uz krivnju” koji nastaje kada self ne uspijeva ostvariti svoje ambicije i ideale. On ukazuje na odnos iscrpljenja selfa i depresiju srednjih godina zbog neuspjeha u ostvarenju ciljeva nuklearnog selfa. Bibring (1953.) također povezuje depresiju i smanjivanje samopoštovanja.

Treba li se doživljavanje srama, gledano u kontekstu self psihologije, ograničiti isključivo na pacijente koji pate od (prilično ozbiljnog) narcističkog poremećaja ličnosti? Svakako znamo da svi pojedinci, uključujući one s relativno zdravim selfom, s vremena na vrijeme pate od afekta srama. Morrison predlaže da se sram u zdravih ljudi također može objasniti kao posljedica mikroneuspjeha idealnog selfa. Drugim riječima, idealni self je konstrukt važan, kako za neuroze, tako i za primitivniju psihopatologiju. Tu je bitan intenzitet i magnituda neuspjeha, a ne samo postojanje neuspjeha (kod afirmacije ambicija i razvoja dohvatljivih ideala). Kada ovo promatramo iz perspektive selfa u širem smislu, lako je vidjeti da neuspjeh u dostizanju ciljeva idealnog selfa ne znači nužno ozbiljnu psihopatologiju.

10. “KRIVAC” VS. “TRAGIČAR”

Kohut je u svom radu iz 1977. opisao pojedinca koji pati od patologije s izvorom u strukturalnom konfliktu kao “Krivca”, te ga suprotstavio “Tragičaru”, pojedincu koji pati od ozbilje patologije selfa. “Opisujem ova dva smjera ljudskog funkcioniranja govoreći o “Krivcu” ako je težište na aktivnosti njegovih nagona, odnosno o “Tragičaru” ako je težište na ispunjavanju selfa.” On naglašava da Krivac, zbog pritiska okoline i unutarnjeg konflikta, često nije u mogućnosti ostvariti svoje ciljeve. Isto tako, Tragičar često ne uspijeva ostvariti ciljeve svog nuklearnog selfa u pogledu samoizražavanja i kreativnosti. Govoreći o Krivcu, Kohut zaključuje da “konačan zaključak ostaje jednak zaključku klasične analize: koncept čovjeka obdarenog ili efikasnim, dobro djelujućim psihičkim aparatom, ili, s druge strane, neefikasnim, slabo djelujućim psihičkim aparatom čovjeka kojeg nagoni tjeraju na aktivnost, ali ga kastracijski strah i krivnja drže u okovima.”

Da bi se razumjelo “Tragičara” potrebno je uzeti u obzir konstrukte self psihologije.

Nuklearne ambicije i ideali su polovi selfa između kojih je napet tenzijski luk koji oblikuje središnji izvor motivacije u Tragičara. Psihologija selfa je nužna kako bi se objasnila patologija fragmentiranog selfa (od shizofrenije do narcističkog poremećaja ličnosti) i patologija iscrpljenog selfa (prazna depresija, tj. svijet bez ideala i ambicija), tj. psihičke smetnje i teškoće Tragičara.

Ako je krivnja dominantni doživljaj kod čovjeka koji pati od strukturalnih poremećaja, nije li ispravno smatrati sram (i prije spomenute fenomene u vezi s njim) glavnim afektom Tragičara, pogotovo s iscrpljenim selfom, koji pati od, koristeći se Kohutovom terminologijom, prazne depresije bez krivnje kod selfa s neispunjenim primitivnim ambicijama (mirroring), uskraćenog za ideale? Morrison je predložio da pacijenti koji pate od fragmentacije i raspadanja selfa (shizofrenici, borderline i teži narcistički poremećaji ličnosti) nisu u stanju iskusiti sram zbog nedostatka čvrstog i stabilnog selfa. Oni doživljavaju bezlični teror i paniku psihoze. Gradijent neuspjeha (u ispunjavanju ambicija i ideala) kod pacijenata s blažim narcističkim poremećajima proizvodi afekt srama, srama zbog neuspješnog ostvarivanja ambicija, dobivanja pažnje od drugih i nedostatka ideala.

11. SRAM I NARCIZAM

U epilogu svog rada iz 1977. Kohut je iznio zanimljivu ideju da su problemi selfa (narcistički problemi) u porastu u današnjem zapadnjačkom društvu, dok se, s druge strane, problemi s unutarnjim strukturalnim konfliktima smanjuju. Iako je vjerojatno točno da nije došlo toliko do povećanja same apsolutne incidencije narcističkih poremećaja, koliko je došlo do češćeg i točnijeg dijagnosticiranja istih, ostaje činjenica da psihoanaliza sve češće prihvaća narcističke pacijente (za koje je Kohut pretpostavio da pate od patologije nuklearnog selfa) u svoj specijalistički tretman. On je pretpostavio da taj pomak u incidenciji narcističkih poremećaja odražava preslabu roditeljsku stimulaciju djece i njihovih emocionalnih potreba u modernom društvu, dok su, s druge strane, u ranijim razdobljima djeca češće bila previše stimulirana. Ta pretjerana stimulacija, koja izlazi iz pretjerane roditeljske bliskosti s djetetom, dovodi do neurotičkih strukturalnih poremećaja i odražava djelovanje roditelja koje izlazi iz njihovog vlastitog neurotičkog konflikta. S druge strane, preslaba stimulacija, kao posljedica roditeljske distanciranosti i hladnoće, koja je patogeni čimbenik kod razvoja poremećaja selfa, je zapravo manifestacija poremećaja selfa kod roditelja. Kohutovim riječima, “djetetova esencijalna samoća nastaje kao posljedica izostanka primjerenog odgovora na ekshibicionizam koji dijete roditeljima nudi s ponosom, te na entuzijastično izražene potrebe za idealizacijom, zbog čega dijete postaje depresivno i usamljeno. Self takvog djeteta je psihološki pothranjen, a njegova je kohezija slaba.” Tako, prema Kohutu, roditeljska patologija selfa (narcistički poremećaj itd.) stvara, putem nedovoljnog mirroringa i neadekvatnog odgovora selfobjekta na idealizaciju, patologiju selfa u djeteta. Dijete se razvija bez primjerenog odgovora na svoje ambicije i ideale, što često uključuje osiromašenje i iscrpljenje njegovog nuklearnog selfa. Takvi pacijenti se prezentiraju s grandioznošću koja defenzivno prikriva prazninu selfa, nedostatak dostiživih ambicija, održivih ideala, ili smislenih afirmirajućih osobnih odnosa, što ih čini rezistentnima na tradicionalni psihoanalitički tretman.

Morrison sugerira da je sram jedan od dominantnih, iznimno bolnih, osjećaja u takvih pacijenata. Opterećeni s grandioznim fantazijama koje nisu bile preoblikovane empatičkim i realističkim odgovorima od strane temeljnog selfobjekta (roditelja), ovi pacijenti su suočeni s ponavljanim neuspjesima u ostvarivanju svojih (nerealističnih) ambicija. Osjećaju se prazno i bezvrijedno jer je njihov svijet uskraćen za održive objekte i ideale. Kao što smo već rekli, oni doživljavaju sram zbog ponavljanih neuspjeha u ostvarenju svojih ekshibicionističkih,

grandioznih ambicija, zatim zbog praznine njihovog selfa (s obzirom na ideale), te zbog nemogućnosti da uspostave bliske i smislene interpersonalne odnose. Ovakav sram je često udružen s depresijom, ali se prečesto liječi samo depresiju, bez srama koji je doveo do nje. Morrison smatra da su to pojedinci koji ne mogu postići niti minimum samoprihvatanja, oni ne mogu vjerovati da bi ih itko drugi mogao prihvatiti zbog svih njihovih neuspjeha (u samonametnutim grandioznim životnim ciljevima) i zbog praznine koja im je opustošila unutarnji psihički svijet. Prema njemu je taj nedostatak prihvatanja, i od sebe i od drugih, središnja narcistička dilema. Ona se odnosi na osjećaj dubokog srama u tih pacijenata, te bi svakako trebala biti meta u tretmanu narcističkih ličnosti.

12. PSIHOANALITIČKI TRETMAN SRAMA

Prije svega, htio bih iznijeti Kohutovo interesantno viđenje psihoanalitičkog procesa. On smatra da bit psihoanalize leži u promatračevom (analitičarevom) produljenom empatičkom zaranjanju u promatranoga (pacijenta), tj. u njegov unutarnji svijet, s ciljem promatranja i skupljanja podataka. Pošto je empatija tako važan konstrukt u Kohutovoj psihologiji prikladno je iznijeti i Kohutovu definiciju. Prema njemu, empatija je naša sposobnost da, kroz posrednu introspekciju, spoznamo nečiji unutarnji život, njegove misli i osjećaje.

Levin (1971.) i Morrison (1983.) smatraju da bi pomna analiza srama (i njegovog odnosa s neuspjesima i iscrpljenjem selfa) trebala biti jedan od glavnih ciljeva analitičkog procesa. Produljeno empatičko zaranjanje u unutarnji svijet bilo kojeg pacijenta (ali naročito u svijet narcističkog pacijenta) će otkriti duboke i bolne osjećaje srama. Oni se, zbog mnogih obrana (kao što su bijes, prijezir, grandioznost, depresija, zavist) čija je funkcija prikrivanje doživljaja srama (i izvora srama kao što su defekti, neuspjesi i unutarnja praznina), često teško otkrivaju. Međutim, ukoliko se oni otkriju i prouče, te ako pacijent poradi na njima i dođe do konačne spoznaje da ih on i analitičar podjednako mogu prihvatiti, to predstavlja bitan čimbenik pacijentovog oporavka u svakoj uspješnoj analizi. Kako bi ovo postigao, analitičar se treba suočiti s vlastitim defektima s kojima će se susresti kroz ovaj proces posredne introspekcije pacijenta, tj. treba se suočiti s vlastitim sramom i patnjom koja ga prati (Morrison, 1983.).

13. ZAHVALE

Zahvaljujem se svojoj mentorici, gospođi prof. dr. sc. Vlasti Rudan, na stručnim savjetima i podršci za izradu diplomskog rada. Također zahvaljujem svim svojim prijateljima koji su mi bili podrška tijekom cijelog studiranja, a najviše zahvala dugujem svojoj obitelji, koja je uvijek i u svakom pogledu bila uz mene.

14. LITERATURA

- Bibring, E. 1953 The Mechanism of Depression, In Greenacre, P., Affective Disorders New York: International Universities Press.
- Broucek, F. 1991 Shame and the Self, Guilford Press, New York
- Darwin, C. 1872, The expression of the emotions in man and animals, London: John Murray
- Erikson, E. H. 1950 Childhood and Society, New York: Norton
- Fossum, M. A., Mason, M. J. 1986 Facing Shame: Families in Recovery, W.W. Norton
- Freud, S. 1914 Zur Einführung des Narzißmus
- Freud, S. 1923 Das Ich und das Es
- Freud, S. 1930 Das Unbehagen in der Kultur
- Freud, S. 1933 Neue Folge der Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse
- Friedman, L. 1980 Kohut: A book review essay, Psychoanal. Q. XLIX:393-422
- Hartmann, H. 1950 Comments on the psychoanalytic theory of the ego, Psychoanal. Study Child V:74-96
- Hartmann, H. and Loewenstein, R. 1962 Notes on the superego, Psychoanal. Study Child XVII:42-81
- Hazard, P. 1969 Freud's teaching on shame, Naval Theologique et Philosophique 25:234-267
- Herman, J. L. 2007 Shattered Shame States and their Repair, The John Bowlby Memorial Lecture
- Jacobson, E. 1964 The Self and the Object World, New York: International Universities Press
- Kaufman, G. 1992 Shame: The Power of Caring (3rd ed.), Schenkman Books, Rochester, VT
- Kohut, H. 1966 Forms and transformations of narcissism, J. Am. Psychoanal. Assoc. 14:243-272
- Kohut, H. 1971 The Analysis of the Self, New York: International Universities Press

- Kohut, H. 1972 Thoughts on narcissism and narcissistic rage, *Psychoanal. Study Child* XXVII:360-399
- Kohut, H. 1977 *The Restoration of the Self*, New York: International Universities Press
- Levin, S. 1967 Some metapsychological considerations on the differentiation between shame and guilt, *Int. J. Psychoanal.* 48:267-276
- Levin, S. 1971 The psychoanalysis of shame, *Int. J. Psychoanal.* 52:355-362
- Lewis, H. B. 1971 *Shame and Guilt in Neurosis*, New York: International Universities Press
- Lowenfeld, H. 1976 Notes on shamelessness, *Psychoanal. Q.* 45:62-72
- Lynd, H. M. 1958 *On Shame and the Search for Identity*, New York: Harcourt Brace and World
- Modell, A. 1976 The holding environment and therapeutic action, *J. Am. Psychoanal. Assoc.* 24:285-307
- Morrison, A. P. 1983 Shame, Ideal Self, and Narcissism, *Contemp. Psychoanal.* 19:295-318
- Piers, G. and Singer, M. 1953 *Shame and Guilt*, New York: W. W. Norton
- Reich, A. 1954 Early identifications as archaic elements in the superego, *J. Am. Psychoanal. Assoc.* II:218-238
- Reich, A. 1960 Pathologic forms of self-esteem regulation, *Psychoanal. Study Child* XV:215-232
- Rothstein, A. 1980 Toward a critique of the psychology of the self, *Psychoanal. Q.* XLIX:423-455
- Sandler, J., Holder, A., and Meers, D. 1963 The ego ideal and the ideal self, *Psychoanal. Study Child* XVIII:139-158
- Scarf, M. 1980 *Unfinished Business*, Garden City: Doubleday
- Schafer, R. 1960 The loving and beloved superego in Freud's structural theory, *Psychoanal. Study Child* XV:163-188

- Schafer, R. 1967 Ideals, the ego ideal, and the ideal self, In Holt, R. *Motives and Thought: Psychoanalytic Essays in Honor of David Rapaport*, Psychological Issues 5:131-174
- Schafer, R. 1976 *A New Language for Psychoanalysis*, New Haven: Yale University Press
- Schechter, D. 1974 The ideal self and other, *Contemp. Psychoanal.* 10:103-115
- Schechter, D. 1979 The loving and persecuting superego, *Contemp. Psychoanal.* 15:361-379
- Sederer, L. and Seidenberg, R. 1976 Heiress to an empty throne: ego-ideal problems of contemporary women, *Contemp. Psychoanal.* 12:240-251
- Thrane, G. 1979 Shame and the construction of the self, *Annual of Psychoanalysis* VII:321-341
- Wurmser, L. 1981 *The Mask of Shame*, Baltimore: Johns Hopkins University Press

15. ŽIVOTOPIS

Rođen sam u Zagrebu 9.12.1988., gdje sam s odličnim uspjehom završio osnovnu školu i X gimnaziju. Tijekom školovanja sudjelovao sam na mnogim natjecanjima, prvenstveno iz povijesti i zemljopisa. Bavio sam se streljaštvom, te sam 2003. stekao naslov republičkog majstora strijelca. Od djetinjstva igram šah, te sam bio aktivan član šahovske sekcije Medicinskog fakulteta. Također sviram klavir i gitaru. Odlično govorim engleski, a dobar sam i u francuskom, njemačkom i latinskom. Tijekom studija medicine najviše me privukla psihijatrija, i od ove godine volontiram na Klinici za psihijatriju Vrapče.